

రాదికా పాంత్ర్యవము

నమస్తమ
వేంకట కృష్ణ నాయకుడు

అధ్యాత్మిక్య పరిషత్ప్రమాదం. 20. గాలుగులు

శిఖాము - సంపూర్ణ

శిఖాము - సంపూర్ణ

రాదీకాపాంత్యవము

నము ఖము
సేంకట కృష్ణప్ర నాయకుడు

మాల్యము 1-0-0

ప్రథమ ముద్రణము 500
1953

రమ్యలోకనము

సముఖము వేంకట కృష్ణ నాయకుని
రాధికాసాంత్యన వీరిక

రాయలనాటి రసికత నాయకరాజులనాటికిఁ బర
కోటి ముట్టినది, పత్నిఁన్నాఖము నైనది. అప్పటి తూండ్రప్రబం
ధములు శృంగార రసవుఁబనకును గసకును బరమ్మాపద్మాలన్ని
చెప్పవలె. అట్టివానిలో సముఖము వేంకట కృష్ణ నాయ
కుని రాధికా సాంత్యనము నొకటి. పొరాణికప్రతిష్ఠ గల
ప్రబంధనాయికలలో రసప్రసిద్ధమైన వ్యక్తిత్వము గల వారిద్దతే
రాధిక, సత్యభామ. సముఖము కృతిలో నాయిరువురు నాయి
కలును గలరు. రాధికది ప్రధాన భూమిక. సత్యభామ సపతి.
రాయల నాటి ప్రథిబంధరాధిక స్వియ. సత్యభామ స కేసరి;
ఎప్పుడును ఖండిత నాయికయే. అన లామె ఖండిత కాకున్నచో
సాగనే లేదు. కాని దక్కిణాంధ కపుల చేతిలోఁ బడఁగానే
పొరి వాలకములు మాటినవి. నోటుకములలో సత్యభామ
కును ప్రథిబంధములలో రాధకును బ్రాధాస్యము హౌచ్చినది.
రాధ పరకీయయు నైనది. పైఁగా సత్యభామ ఖండిత నాయి
కాత్యము నామెకు సంక్రమించినది. సంప్రిదాయ సహజము
గాఁ బ్రోమాభిరామములు గావలసిన యూ నాయికల యూక్క
తూ లప్పటి కృతులలోఁ గామకీర్ణాభిరామము లై పోయినవి.
అయినను సభిరమ్యత యున్న దొకటి మిగిలియున్నది కను
కనే హాని కావ్యత్వమున కింత నిలుకడ గలిగినది.

మన కిప్పు డుపలభ్యము లగు రాధి కాసాంత్యసములు రెండు. సముఖము కృతి యొకటి, ముద్దుపశని దొకటి. ఇరు వృత్తి కవితలకును బోలిక లిపగుపొరుగుగా నున్నవి. పద్యము లఱువది పై చిలుకు రెండింట యథాత్మధముగా నున్నవి. సముఖము క్రీ. శ. 1704-1731 సం॥ ల మధ్య మథుర సేలిన విజయరంగ చోక్కనాథనాయకని ముఖ్యసామాజికుడు. ముద్దుపశని క్రీ.శ. 1741-1764 సం॥ల మధ్య తంజావూరు సేలిన మహారాష్ట్ర ప్రీభువు ప్రతాప సింహుని నాథునిని. విజయరంగని రాజ్య కాలమున్కే వేంకట కృష్ణపు వృథుడై యుండె నను యూహాకు నుపాధి గలదు. (చూం ఆం సా! వ్య ప్రచురణ వచన జై మిని భూరతమునకు జయంతి రామయ్యగారి భూమిక) ఎంతకాదన్నను సిరుపురకును బది పమ్మనై దేండైన సంతర ముండి యుండును. అదియుగాక యూంధ్రీ సాహిత్య పరిషత్తునఁగల సముఖము కృతి తాళవత్రీప్రతిచిత్ర, ‘కీలక నామ సంవత్సర మార్గకీర్త బహుళమష్టీ శ్శుక్రవారమునఁడు బ్రాగూరు రంగ శాయికొమూర్త అమ్మకి తంజావూరుకవి వేంకట స్వేచ్ఛినాయఁపు రాధికా సాంత్యసము సర్వము స్వహాస్తలిఖత ముగా నిచ్చినది’, యని గలదు. ఆ కీలక నామ సంవత్సరము క్రీ.శ. 1728 గా గుర్తింపబడినది. అది 1788 త్యైనను గావచ్చును. కాని యట్టయిచోఁ బ్రీతాపసింహుని కాలమున ననఁగా సంతకు (1788 నఁటికి) అధమ పత్ర మిశువనించి గేండ్లకు (1764 సకు) బూర్జుమే రచింపబడియుండు ముద్దుపశని కృతిని గాదని, లేఖకుడు వేంకటస్వేచ్ఛి యూ రంగ శాయి కొమూర్త యైచర్కో సముఖముకృతికిఁ బ్రీతి ప్రాసి యాయవలసిన

యగత్వ మేమి? మిందుమిక్కటి నాచూసామియుఁ దంజావూరు కవియే యఁట. మటి తల్లిపుట్టిక మేనమామ యెఱుగుఁ కుండునా? కాఁబటి యూ కీలక 1728 యని నిశ్చయుఁచుటయే సమంజనము. అది విజయరంగని రాజ్యపాలన కాలమునఁ బడి నది. అప్పటికప్పాడే సముఖముకృతి ప్రతిష్ఠ తంజావూరు నకును బ్రాకిస దన్నమాట. దానికి రంగ శాయికొమూర్త తంజావూరు కవిచే జైతివ్రాయించు కొసుటయే తారాక్కణ. సముఖము రాధికాసాంత్యనము విజయరంగని పరిపాలన కాలముననే రచింపఁ బడె ననుట కందలి, ‘ఇది శ్రీపాండ్య మండలాధీశ్వర—శ్రీవిజయరంగ చొక్కనాథ మహినాథ కరుణ కట్టత సంపాదిత...’ అను నాశ్వాసాంత గద్యయే ప్రభిబలాధారము. అనలు సముఖము గ్రింథరచన మంతయు విజయరంగని రాజ్యకాలముననే సాగినది. అతని ప్రతిగ్రంథాంతగద్యలోను విజయరంగని పేరు కసించును. ఆ గద్యయు నన్నింట నొక్క తీరుగనే యున్నది.

ఇంక నీ రాధికా సాంత్యనము సముఖముఁ కృతమే యనుట కాథారములు: సమకాలికుఁడైన కవి యొకఁడు ప్రతివార్యయుట, గ్రింథావత్తార్థికలోని

‘పెలయ నభీప్రమృసుచు వేంకటకృష్ణ సృపాల శేఖరం డిల రసి కావతంసులవ వ్యాద్యముగా మృదుమాధురీరసాకలిత చమత్కుయాకలన కల్పనగా రచియింపనొప్పుని శ్చులమగు రాధికారమణి సాంత్యనమున్ గృతి సంపుమం చనెన్.’

అను పద్యమును, అవాల్య సంక్రందనము సందును నిందును నచ్చముగా నొక్కతీరుగ నున్న గ్రింథాంత మందలి

కృతిపతి (కీరంగపతి) ప్రశంసా పద్యములుమాడు, నాగ్రం థమధ్వమున సే నాయికా నాయకుల సమాగమ సందర్భమున నున్న పద్యములు మఱి మాడు నొకగద్వయును. (చూ, రా. సా. సంఖ్య వరుసగా 114 నుండి 120 వ పద్యము వఱకు)

ఎమైనసేమి, మాద్దుపళని కృతి ముగ్రిత్మై పసిధి కేకిం సది. సముఖము కృతి ముందు పుట్టినను మూలఁబడినది. కాని యతని కవితా నవనీతాస్వదన ఫలము మనకు మదిత్త గ్రీంథమునుండి ముట్టనే ముట్టినది. అయినను నీకృతిని బ్రచు రింపవలసిన యావశ్యకతయుఁగలదు. నిలుకడ మీఁద నైనను నిజము తేలవలెను గదా ! సముఖమువాని కృతిలో సరస ముగాఁ గనిపించిన ప్రతిపద్యమును సంగ్రహించివది ముద్దుప శని. అతని గ్రీంథమున నున్న వే నూట యిఱువది గద్వపద్య ములు. గద్వములు పోను నూటరెండు మాత్రిమే పద్యములు. అందులో నఱువది మక్కికి మక్కిగా గ్రీహించినది. (ఆపద్య ములన్నియు గ్రీంథమున కనుబంధమైన అకారాది పద్య సూచికలోఁ జక్కఁగుర్తులతోఁ జూపించి యంటిని) ముఖ్య ముగా ముద్దుపళని కృతి మూడవ యూశ్వసమున నీ యుద్య మ మెక్కువ. అదియే కథయొక్క కండపట్టు—చిలుక రాయ శారము, నాయికా నాయకుల విరహము, తత్పమాగమము—అంతేకాక పద్యపాద, పదబంధముల తార్పుడు, భావముల మాణుమనవులు నిట్టి యలఁతి యలఁతి మార్పులతో మఱి కొన్నింటికి ఛాయుఁ గల్పించినది.

ఆదా :

1. కొనరుపల్కులఁ బమ్మి గోటికత్తులఁ జిమ్మి
కాసెలోఁ జీయవేసి కదియడిసి,
క్రూరుతు లాగించి కౌగిటు బిగియించి
సరిచిత్తరుల నొత్తి సాగ నొత్తి
కల్లంబునకు వచ్చి కలికి యో నని మెచ్చి
మెఱుఁగుఁడైక్కిట్లి కొట్టి కురులు పట్టి,
తొడకంబముల నాని తొప్పునూనులఁ : బూని
సందు సేసుక నొక్కి చాలఁ దక్కి
యదలపులఁ బోగడికలు సెయ్యంపుఁ దిల్లు
గళరవంబులు దుడునలుఁ జైలఁగ సత్య
మాధవుండును గడిదేజి మరునిసాము,
చేసి చెలరేగి సెఱవోయఁ జెంది మజియు-29. (సమఖ్యముకృతి)

‘అలమి కౌగిటుఁగ్రుచ్చి యల్లందులకుఁ జొచ్చి
కాసెలోఁ జీయ వేయు కౌకలంబు,
సుచికి పెందొడ లేత్తి డొడలు రుమున హాత్తి
హిత వోప్పు సెదురొత్తు లిచ్చువైపు,
తశుకు లేఁ గను దగ్గి తమి యుప్పుతిల నొగ్గి
ధేసుక బంధంబు నానుజాతి,
చివచివఁ బై సెక్కి రథి హోచ్చుఁగ నిక్కి
పుంభావ మొనరింపఁ బూను సాగసు,
తరువుఁ జూట్టిన అతకూన హారువు మిఱి,
తమపు తమపునఁ బెసఁగొన నమపు దేరి,
వలప్పుతో నాగబంధంబు సలుపుదారి
దానికేకాని మజిదేనిక్కునఁ గండు-III 117 (ముద్దుపత్ర నికృతి)

ఇటు నందర్ఘము నాయకు నాయకుల నంభోగ నం
రంభము, రత్నిబంధముల వర్ణన కొంత శాశ్వత కారముగా

జేసినది పళని. నముఖము సృతిచే దండనాధుడగుటచే గాఁ బోలు కర్ణతు, కల్పము సదిభి త్సరమునను మల్లు బంధ విశేషములనే సందర్భమునుండరముగా ననుసంధించినాడిచ్చెటు. పళని పద్యములో. ‘నల్లందులకు జొచ్చి’ యను ప్రయోగము ససారస్వమే గాని యదియు నాయకు నుచ్చిప్పమే. (మా. న. రా సా. 117).

2. ‘కాంతి లిట్లుల రా సీక అంతు సేయ
సీటిచిమ్ముల కశుకక సిలుచు గంధ
సింఘరం బన నిలిఁబడి త్రీధరుందు
పలిక వారలఁ గాని నయభయము లమరు’—(106 స-రా॥ సా॥)
‘చెలిచెలు లిట్లుచేరి... రవ్యలిడఁగాఁగని క్రిహారి యాఁటైపోటుల
గాఁగని గంధసింఘర మవంగఁ దొలంగక నిల్చి యి ట్లనవ్.’
—(ము ప-రా. సా॥ IV 16)

ఇందు ఛండన్ను మాత్రినది గాని గంధ సింఘర మట్లనే యున్నది

3. సుదతి యిసుమంత కడకంటఁ జొచ్చినంత
సింత అంతులు సేతురా యింతులార
మిఱు నా మాఱు పదముల మిఁడ వ్రాలి
కలయఁ గలయించి సుకృతంబు గట్టుకొనకె. స-రా॥ సా. 107
సుదతి యిసుమంత కడకంటఁ జొచ్చినంత
సింత అంతులు చేతురా యింతులార
ఆలక దీఱంగ దొరసాని కమరఁ బలిక
చెలిమి యొనరించి సుకృతంబు కెందుఁ డసిన,
(ము-ప- రా॥ సా॥ IV 17)

ఇందు పూర్వార్థము లొకఁచే మోస్తరు. ఉత్తరార్థమున నున్న నముటుఁస్వారస్వము పళనిపద్యమునకు రాలేదు.

4. ఇందు బింబాస్య సప్పుల కెంచి చూడు
జండ్రికిరణవిలాసంబు సహజ దుయ్యై,
సింతిసునగప్పుకొప్పున కెంచి చూడు

జందకిరణ విలాసంబు సహజ మయ్యె—(స. రా॥ సా॥ 97)

‘ఇందుచింబాస్య చిఱుసప్యు కెంచి చూడఁ

జంద) కిరణ విలాసంబు సహజ మయ్యె

నింతినుసగొప్పుకప్పున కెంచి చూడఁ

గాలమేఘంబు సరిసాటి గాదనంగ- (ము-ప-రా॥ సా॥ [II 153])

ఇటు పళని పద్యమున నాలవ పాదము పూర్తిగా
మాటిపోయినది. ఆమెను నముఖము పద్యములోని సభంగ
స్తోష యరము కాలీదేమో ! ముద్దుపళనిసిగ్రంథము ముద్దిత
ప్రతులు మట్టి రెండిటఁ బై పద్యపు టు త్రార్ధమునకు మాత్రము
‘తీవర్ణాడి కనుల తీ రెంచి చూచిన, జలజపత్రవితతి నమము
గాదు’లను పాతాంతరము గన్నించుచున్నది. కాని యది
యొక దోషపుస్తులు. పద్యపూర్వార్ధము తేంగీతిలో నున్నది.
పాతాంతర మాటవెలఁది. కావుచు నది యపరిగాయ్యము.

5. అశ్వదు నచ్చుట రాథ కంసారిరాక

చిలక చే విని తన వద్ది చెలులఁ బిలిచి

వెన్నుఁ డిటు కేగుదంచిన విదువ వలదు

వాకిటఁ నిల్పుఁ డవి చెప్పి పనిచె నంత—స. రా॥ సా॥ 1.1

ఇటులఁ జనుదంచు చారిరాక యొతీగి చిలక

చెప్పు విని రాథ తన యొద్ది చెలులఁ బిలిచి

శారి యిటు వచ్చే నని నింటి సరగ వాని (మిరాతని- పో)

విడక నిల్పుఁడు మోశూట మిడక యిండె—

ము. ప- రా. సా. IV -5

6. ఇటుల నాడిన మాటల కిముడ్డు బలికి

రాజసము మిలఁగా యనురాజకూరి

బలిమి జాలుముల సందడుల్ దొలఁగఁ దోచి

చౌరవు జేసుక లోపలఁ జొచ్చు. వేళ —స. రా॥ సా॥ 104.

అను సథీమణి వాక్యము లాలకించి
బలిమి జూబములు విలసిల్ల బలసి చౌరవఁ
జేసి చూచెద సనుచు సా త్రీపి ధరుండు
తీపి చెలగంగ లోఁ జొచ్చి పోవఁ గంచి—మ. ప. రా॥ సా॥

IV 13.

7. ఈ వైన మానాటి కెటు పోయెనో యని
చెప్పి కరంబులు విష్ణువారు—స. రా| సా॥ 109
ఈ బుద్ది యానాడే యొండుఁ బోయె నటంచు
విడపాడి చేతులు విచ్చే నొక తె—మ. ప. రా; సా॥ IV 18

పై యుదాహారణములలో నాడాడ మాటలే మాటినవి కాని భావముల బండారము బయటపడుచునే యున్నది.
‘ఈవైనామిత్యాది స్థలములలో మూలగ్రంథము సాగసులు కొన్ని ముద్దువళ్ళని గ్రంథమునకు రాఁదు, ఇక్కడే మఱోక్కు మాబ; ఆమె వెలిదిండ్ల, శేషము వెంకటపతులను గూడ పలుకరింపక విడువ లేదు. (చల్లకు వచ్చి మంత్ర దాఁచ నేల యని కాఁబోలు). ఇక సమఖములో రాయబార మెందు లకు? వెంకటక్కుష్టప్పయుఁ గవిత్యమున శేషముతో వియ్య మందినవాఁడే. అసలు వారిరువురు నాప్తనఖులు (చూ. అహ ల్యానంక్రిండనము-అవతారిక). ఆ వియ్య మహల్యాసంక్రింద నమున నెక్కువ. రాధికాసాంత్యసమున నొక్కపోకడ.

తడపుఁ జూచిన దృష్టి తాఁతనోయని వాని
సను మోముఁ గసలారఁగసఁగ సైతి
గచ్చి గుబ్బలు సోఁకుఁ గందునో యని వానిఁ
గలసి నా మనసారఁ గలయ సైతి-స రా॥ సా॥ 12

తడపు జూచిన దృష్టి తాఁత సంచని వాని
సాగ సెల్లుఁ దశ్చక చూడ వెఱతు
మొన గుబ్బ లదిమి గ్రిమ్మిసఁ గందు నని వాని
లేత మేనును గౌగిలింప జెఱతు— తా. ఈ - IV - 42

(మా. మి. ప - రా॥ సా॥ II-116 కూడా-తిమ్మన కృత్యసు
కృతులును గలవు. అని స్థలాంతరమునఁ జాపఁబడినవి).

అన్నట్లు తాళ్ళపాక తిమ్మక్కె నొక యమ్మక్కగారు చేమ
కూర సె త్రిపై నొక యభాండ మె త్రినారు; అది యొక మిమగా
బుహమకవుల సెల్లఁ దూర్మార్గఁబట్టినారు. మఱి దీనికేమందురో?
దానిమాట కేమిగాని, సముఖము వాని కృతి సెత యనకరించిన
ను ముద్దుపశని కృతికి దాని ప్రశ్నేకత దానికున్నది. ఆమె తక్కు
వ తిన్న దామఱి? ప్రతాపసింహుని ప్రాపకమున శృంగారరసపు
సరిహద్దులు చూచినది, కవితా భరత గంధర్వాది కశల కిటు
కులు కనుగొన్నది. శతవద్యపదిమిత్తమైన సముఖము కృతిని
గ్రహించి, కించిదూనముగా నాఱువందల గ్రంథ మును
దయారుచేసినది. తప్పక తదుపజ్జమైన గ్రంథమును రసికప్రశం
సనీయమే. సముఖము గ్రంథములోనప్పుడే ‘యశ’ సుద్దికొద్దిగా
ఖుట్టియున్నను నా ప్రతినాయిక పాత్రీకరణమునఁ జీత్రలేఖనపు
జమకల సతిమాత్రమనోజ్ఞములు బ్రహ్మర్థించినది పశని. సముఖ
ముకంటె నెక్కునగా శృంగారరస రహస్యముల సూదఁటు
పనితనమునఁ దిష్టునగారి యొకవడిని, పలుకుఁబళ్ళ మెలఁకు
పలలోఁ జేమకూరపాకమును సమర్థించినది. నాఁటికవుల కది
యొక పరిపాటి.

సముఖము కృతి యేకాళ్వస ప్రబంధము. కవి దీనినిఁ
జాటు ప్రబంధమని చేరొకైనాఁడు. గ్రంథాంతగద్యలో.
పూర్వలాక్షణికు లుదాహారణ ముక్కకాది కావ్యభేద ములనే
కాని యట్టినిబద్ధకావ్యములను జాటుప్రబంధములగా బేరొకైన

లేదు. కాని చాటుశబ్దమునకఁ బ్రియోక్కియను సరముండుట చేతనో, ప్రబంధప్రకియ కంగభూతములు అష్టాదశవర్ణ నలిందు పరిపారింపబడుటచేతనో, అపగతసర్ద ముపకావ్య మను నాలంకారిక వచనముండుటచేతనో రసికప్రియము, రస్సపథానము, నేకాశ్వనము సగు సీపబంధము చాఁఁప్రబంధమైనది. కవి దృష్టిలో. అంతకుముందు నాటి విజయరాఘవ నాయకాదులును దమ యక్కగాన నాటకములను జాటుకావ్యము లని వేరొక్కనుటయు సట్టి దృష్టితోనే యనుకొందును. వెనుకటికి శ్రీవేటూరి ప్రభాకరులు దీని నేకాశ్వన తుద్రప్రబంధ మనిరి, కాని యందు నిరసన లేదనకొంచును. కావ్యలంకారసంగ్రహక త్రచాటుప్రిబంధముల సుదాహరించినచోటు తుద్రప్రిబంధము లను బర్యాయముగా వాడెము. తుద్రశబ్ద మిటు నల్యార్థ మునఁ బ్రియుక్తము. శృంగారము నదిగించుకోలేసి నారి కెవరికో యన్నార్థమున నిది తుద్రప్రబంధ మనిచింపనచ్చును. కాని దీనిని జాటుప్రిబంధమునుటయే సమంజసము.

ఇందు సుప్రసిద్ధము సువిశాలము సైన రాధాకృష్ణుల ప్రింణ్ణుతిషాసమున నేకదేశమగు ఘుట్టమును గ్రహించినాడు కవి- రాధ పరకీయగాఁ జెప్పుఒడకపోయినను అత్తవావి వేరొక్కనఁబడినది. నత్యభామయే ప్రతినాయిక మైసను నాము ప్రతి రూపుకట్టలేదు. ఆమె ప్రత్యేకతయు రాధికనే యూష్మయించినది. ఆ సందర్భమునఁ దిమ్మనగారి పోకడలు బోలె డను కేంపబడినవి.

ఉండా :—

1.	‘అమ్మాయేమని చెప్పామ — పారిజాసీ॥	I-75
	‘తెలువా యేమని చెప్పామ — రా॥ సా॥	26
2	ఏ మేమి కలహశనుండచటికై యేతెంచి యిట్లాడెనా — పారి॥	I-82
	‘ఏ మేమి వెలపింత లేకనె భళాపోమాంగి యిట్లాడెనా — రాధి॥	33
3.	‘మాసిన చీరగట్టుకొని ...’ పారి॥	I-99
	‘జడవేగ వదలించి...’	రాధి॥ 77
4.	ఛడ ఛడఁ గష్టమాయుఁ గనవిచ్చు... పారి॥	I-101
	‘ఉలుకును వెచ్చనుంచ్చుగాడు నుస్సురనుఁ... రాధి॥	78,

ఇఁకఁ ‘బికస్వరంబు’తో నేడ్నుట, “రాయను వింతపుట్టి నదిరాయను” నిట్టివి సర్వప్రబంధసామాన్యములైనవే యిందు నుగలవు. రాధయుఁ “జిలువకోమలి”యైనది. నవతి “నరకాలఁ బెట్టి నేలరాయకున్నను నాపేరు రాధగాడు” అని ప్రతినఁ బట్టి నది. అయినను ముక్కుతిమ్మన్న, ముద్దువశనుల నాయికలవలె నాయకునిపై నెడమకాలి నెత్తులేదు. మతియు గతానుగతిక మగు ప్రిబంధధిఁరణికి నీకావ్యమునకు నొక యంతరము గలదు. ఆవర్ణనల యూర్ఁ నాభస్వభావముగాని, యనుప్రాసల యట్టహసములుగాని యిందులేవు. పురవర్ణనాదులులేవు నరవారింపబడినవి. కాని, చేసినతప్పు చెప్పుకతప్పదు, చేయ రాని వర్ణనయొకటి చేసినాడు కని, అదియు నుదీర్ఘముగా—

చెంపునేసములు (98 & 99). అందు “శృంగార చూచిన తీరాభీండుము” అను వద్దుము ముద్దువళుని గ్రంథముద్రిత ప్రీతులలో, గొన్నిటుమన్నది, కొన్నిటులేదు. చెండవద్దు మెందుమలేదు. దీనినేఒట్టినూడఁగా, పళని యూపద్యములు బదిహరించెననియే తోచుచున్నది. అది యథార్థమేయైనచో, గ్రుడిలోమెల్ల, ఆమె యుచితజ్ఞత కది కొంత యూపిరి. అనఱు విజయనగర ప్రబంధములందు విప్రలంభశృంగారము, దక్కి జాంధ్రప్రబంధములందు సంభోగశృంగారమును బొచుర్యము వహించినవి. అది యుగధర్మము.

నముఖముది జాతీయమై సుడిగారపు నునుపుడేశిన రచన. అతని పలుకుఁబల్లకుఁ గొన్నిమచ్చులు.

కషులఁ గప్పక (28); దొంతర మాద్దులు (30), నురుసు పైసర ములు (30), మానిసినిఁ జేసినందుకు (41), నంగాచి (45), రుదార్థకు పిల్లి (45), పొల మెఱుంగసి నిన్నటికికి పదుచు (49,) తన్నుం దన మట్ట లెఱుఁగు (54), నమ్మినాఁ బోసికొనియె (59), పదింబచియు గాను (60), తప్పుతంటలకు (62), వలశ్చ వడ్డికిఁ బాణం (114).

సామచలు :—నిన్నుఁగుప్పయునేఁ డాట్లు (36), వేరీలు ఎచిన తోలంత పెరిగే ననని, తోలుపాచిన నది రెయింతపోలు (39), అలుపునకుఁ గల్పితచ్చిన సరరాతిఁ, గొడుగుతెమ్మన్న కతగాను (52), కుట్టుడేలుఁ, కుట్టు తన్నుఁ గుమ్మర బూచి (62), తిరిపెం భెత్తేవానికిఁ భెరుగుంగుఁడేమి బాఁతి (64). ఎల్లవారికి శకునంబు లెఱుఁగుఁ జలికి, బల్లితాఁబోయి తోట్టిలోఁఁడెనరీతి (72), తగిలెనా తగిలెను, తప్పేనా తప్పేను, నాటి ఇతివాని చేతితాయి (59).

ఇట్టినింకనుగలవు). సాధిప్రాయములైన ప్రయోగముఱు నాక్కాన్నికలవు.

ఉదా :— 1. శ్రీకృష్ణునిఁ దోడితెమ్మని రాధ సంపిన చిలుక పుల్లయ వేరుచరము చేసికొనివచ్చినది. తమపమానముఁ :—

‘హారు సుదుటి కంటి మంటల నంట బెదకి

తుర్కిల్లి రాతును బడవైచి పెల్లివచ్చు

తీషువిలుకాని సాంబాజి తేజి’ (19).

2. కృష్ణుడురాఁడు; రాధకుఁగూరిపించోదు. ‘అ త్రణోక తొలేగినటు’ లున్నదఁట యూనందర్భము. అ త్ర సరుమ ఓఁము; సరుమకొమ్మని యల్లుఁడు చెపులేడు (46) (దార్శిడ భాషలో ‘అ త్రగారికచ్చ’ యుచునర్థముగల లోకో కి కలదఁట).

3. రాథాపదాక్రాంతుడైన కృష్ణ నామో యదొక గమ్మత్తుగా లేవనెత్తినదట ఆ ‘యైత్తినపట్టువీడక’ లేచినాడఁట యూ రసజగత్ప్రమాట్లు (116).

ఇట్టి ప్రయోగవైచిత్రి సముఖమునకే చెల్లినది. ఆస్వ రస్యరహస్యాభిజ్ఞత ముద్దువశనికే చెల్లినది. సముఖము ప్రయోగములలో నింకొక విలత్తుణతయుగలము. గుట్టుబొయాయ్యాని, చూచేరు, మోవాని (మోవి+అని), నడిచే, నవ్వేటి, చేసుక, వద్ది మొవలగునవి. ఆప్రయోగము లాయుగనహజములు. ‘అచ్చుతు’ శబ్ద మొకటి సార్థిసఫుటితముగా నిందుఁ గస్ప

ట్టుచున్నది. అదియు నాటి యపరూపవికృతిషిష్టతలలో నొకటిచూం విజయరాఘవుని రఘురాధ నాయకాభ్యుదయము¹. ఆకపులకు వ్యాకరణము రాదనికాదు, వారు మహాకపులనికాదు, కాని వారికావ్యములం దప్రయత్నముగనో, యభినివేశపూర్వ కముగనో దొరలినవా ప్రయోగములు. అంతే; అదియేక విల తుణత! సముఖము ప్రయోగములు రసాపకర్మకములు కాలే దనియే చెప్పవచ్చును.

రసిక శేఖరుడగు విజయరంగనికొలువు. దక్కి కొండ్రి యుగ శ్రీనాథుడగు శేషము వేంకటపతి స్నేహము, తిమ్మన గారి యొరవడి, చేమకూర పలుకుబడి సముఖము నొక సరస కవిగాఁజేసినవి. రాధికాసాంత్యనము, అహల్యాసంక్రందనము మనకు దక్కినవి. ఉభయత్ర భావబొంధవ మున్నును శైలీభేదము గస్పట్టుచున్నది. మొదటిదానిలో, దెలుగుపోలుపును, రెండవ దానిలో సంస్కృతప్రాథియు నెక్కున. అహల్యాసంక్రందనమే యతని కవిప్రథకు మూలకందమైనను దానికీలక మించిని కృతి మైన రాధికాసాంత్యనమే

ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తు -
పరిశోధనశాఖ, వాలేరు.
1-అక్టోబరు, 1953

యస్వి జోగారావు
బి. యే. (ఆనర్సు).

గ్రంథప్రచురణ.

ఈప్రచురణకు మూలము : ఆంధ్రప్రహిత్యపరిషత్తు లోని సం. 177 రు గల తాళపత్రప్రతి. లేఖకుడు తంజావూరికవి వేంకటస్వామి నాయకుడు. అతిఁష్ట క్రాసిసది కీలక మార్గశీర్ష ముని. ప్రతిస్థితియు, లేఖనవై ఖరియు బొగుగనే యున్నని. కానీ క్రాత తప్పులు తేకపోలేదు. అవి ఏం దిగువ నుదాహరింపబడిన ముద్దువశని ముద్రితప్రతిలును సంప్రతించి నవరించితిని.

1. తిఱక్కడియూరు కృష్ణరావుగారిచే—
శ్రీధామ ముదార్థికరణాల ప్రఫురణ— (1887 కీ). శ.)
2. ఎద్దనశ్రాడి చెంచురామయ్యగారిచే—
శ్రీ లారిజాత ముదార్థికరణాల మదరాసు (1908)
3. కె. జి. మార్తి, శృంగార గ్రంథమండలి,
మచిలీ పట్టము— [1936]
4. త్రిపత్యనారాయణ పట్టిష్ఠింగ్ హాస్,
రాజమండ్రి — [?]
5. నావిక్క రామస్వామి కాస్తుర్చులు ఆండ్ సన్ని.
మదరాసు — (1950)

పై నానిలో 1,2 ప్రతులొక్కమాదిరిగను, 3,4 ప్రతులొక్కమాదిరిగను నున్నవి. ముద్రితప్రతులలో నపపారములున్నచోట్ల మూలప్రతిపాతములే స్వీకరింపబడినవి. ముద్రిత ప్రతుల కతీత మైస చోట్ల నున్న లేఖకప్రమాదము లర్ధానుగుణముగా సరిచేయబడినవి. పాతాంతరములు పుటల కడుగునఁ జాక్కగు ర్థులతోడను జూపబడినవి, గ్రంథపాతములు ముద్రితప్రతుల సాహాయ్యమునఁ గుండలీకరణములలోఁ బూరింపబడినవి.

ఁ స్తు పు ర ప్రాచ్యలిఖితపు స్తుకభాండాగారమున నం R. 28 రు గల తాళపత్రు⁹ ప్రతి యొకటి కలదు. అదియు సముఖము రాధికాసాంత్యమునే. కానీ యందలి వ్రాత యొక తీము, తప్పులున్నవి, శైథిల్యము గలదు, గ్రీంథపాతములు నెడ నెడఁ గలవు. అచ్చటనే నం 199 రు కాగితపు¹⁰ బ్రతియు నొకటి కలదు; కానీ దాని మాతృక పై శిథిలతాళపత్రు¹¹ ప్రతియే. ఆంధ్రప్రాహిత్యపరిషత్తు ప్రతియే మేల్రమైనది.

నా కీ గ్రీంథ పరిష్కారాలో ద్వారమునఁ నోడ్పడిన యాంధ్రప్రాహిత్యపరిషత్తాక్రమాల్యాల్యా శ్రీ చతుర్మేధుల సత్య నారాయణ శాశ్వతిగారికిని, మేంజరు శ్రీ వద్దిపత్రి చలపతిరావు గారికిని, దక్కిన పారిషదులకును గృతజ్ఞాడను.

అభినవముగ నాంధ్రప్రాహిత్యప్రాభుత్వశబ్దాదయమైనది. ఇంక నైన నిట్టి యమూల్య గ్రీంథజాలము నాంధ్రప్రాజకం దిచ్చి పరిషత్తునారి పూనిక నగించి, ధనాభావముచే వెనుకపడి యున్న పరిషత్తునకు శుభాక్షరతలుగా విఐశముల నిచ్చిపోత్తు హించి, తగ్గింథభాండాగారమునఁ చాళపత్రితనకార్యముతో నసూర్యంపక్షులై పడియున్న కావ్యసుందరులను జూచుటు కాంధ్రప్రాహిత్యపత్యవ్రిత్తులు నోచుకొండురుగాక.

‘యస్త్వ’

రాధికాసాంత్వనము

సముఖము వేంకట కృష్ణవ్యాయకుడు.

క. శ్రీ రాథామణిలోలా

థారాధరసీలనీల దై త్వావిథాలా

వారిధిశయన నుశీలా

శ్రీ రాజదురోవిళాల శ్రీ గోపాలా.

1

చ. వెలయు నభీష్ట మి మ్మనుచు

వేంకటకృష్ణనృపాలశేఖరుం

డిల రసికావతంసులకు

హృద్యముగా మృదుమాధురీరసా

కలితచమత్కీర్మాకలన

గల్పనగా రచియింప నొప్పుని

శ్చలమగు రాధికారమణి

సాంత్వనముం గృతి సల్పమం చనె.

2

గీ. ఆవధరింపము స్వామి దివ్యగుణభూమి

యని పరీక్షి నృపారాజుఁ గని శుకుండు

వినయసంభ్రమభయభక్తు లినుమడింప

నవలి వృత్తాంత మి ట్లని యూనతిచ్చె.

3

క. ఇంబై వనరుహజావా

సంబై ద్విజరాజవై శ్వజననివహంబై

డంబై తగు బహుబలసే

వ్యంబై ద్వారకపురంబు హరిథామంబై.

4

గీ. అచట నెప్పుడు గాపుర మై వసించు

దేవదేవుండు శ్రీ కృష్ణ దేవుఁ డగుచు

రాధికాసత్యభామలు రాజనమునఁ

బ్రోముఁ గొలువంగ జగదభిరాముఁ డగుచు.

5

గీ. ఇట్టు లుండంగ నత్తవా రేసుదెంచి

దేవకితనయు సత్యను భావ మలరఁ

దోషునాని పోవ వారలఁ దోర్చుమ బనిచి

రాధ తన కేళికామందిరమ్ముఁ జేరి.

6

వ. చిలుకం గని

క. అచ్చుట నడిచే వింతలు

ముచ్చుట లెల్లుయును దెలిసి ముద్దులు గులుక్క

అచ్చుతుని దోడి తెమ్మని

యచ్చిలుకను బనిచి రాధ యలమటపడుగాఁ.

8

చ. చిలుకవజీరుఁ డత్తతుచేని

జిండఱ పండఱ సేతు నంచు నా

చిలుకలకొల్కిపై, గదిసి

చివ్వల రవ్వ లిడంగ జాతిపెం

♦జిలుకులకోల్కోల లటు

చెండెను దుమ్మెదనారి మోర్చియగాఁ

గలికిమెఱుంగుగుబ్బలను

ఖంగు ఖణీలు ఖచిక్కు రింగనాఁ.

9

• చిలుకులకోర్చు } దుమ్మింటక శరము

చిలుకుటమ్ము } చిలుకము

అంధవాచస్పత్యము

క. ఇ శైసిన మది ర్యాల్సు
 బ్లైలను సడలి రాథ భయ మందుచుఁడా
 నిట్లని పలుకఁడొడంగే
 ♦బోట్లంబై చుట్టునుండు పోలఁతులతోడన్. 10

ఉ. శోరిని బిల్యగాఁ జిని
 చక్కని కీర మ దేల రాదొ, యే
 దారిని జన్మనో నడువుఁ
 దాతెనొ చేరెనొ లేదొ గోవికా
 జాయనిఁ గానదో కనెనొ
 చక్కగ నా వెత విన్నవించెనో
 సారెకు; లేక శోరినుడి
 చక్కరయుక్కెఱ మెక్కి చోక్కెనో. 11

సీ. తడవు చూచిన డృష్టి దాకునో యని వాని
 నునుమోము గనులారఁ గనఁగనైతి
 గిచ్చి గుబ్బలు సోఁకుఁ గందునో యని వానిఁ
 గదిసి నా మనసారఁ గలియనైతి
 (గదియ నొక్కిన సేడఁ గందునో యని వాని
 యథరంబుఁ దనివార నాననైతి)
 (దడవు) చేసిన మేను బడలునో యని వానిఁ
 జెలుఁగి నా మనసారఁ గలియనైతి)

గీ. నొచ్చు నం చని చెక్కిలి నొక్క నైతి
నలుగు నని మేమగౌగిట నలమ నైతి
నందసుతువేమ నత మని నమ్మి యుంటి
నిప్పు డీ రీతి నడచు నం చెన్న నైతి. 12

సీ. తాను నా మో వాని తనమోవి బదు లిచ్చి
తెఱవ నీడు బుబంబు దీతె ననును
నేను బైటొను గానె తాను బైటొని యేలి
యింతి యాడుకు నీడు నిదిగూ ననును
నేను ము ద్విడఁగానె తాను ము ద్విడిటొని
మదిరాట్టి బదులుకు బదు లి దనును
నేను జెక్కిలి నొక్కఁ దాను జెక్కిలి నొక్కి
చెలియ మేలుకు మేలు చేసి తనును

గీ. గడియ గడియకు నొక వింత గడననేయు
వేళ వేళకు నొకొక్కుక్క లీల నుండు
బార మెఱుగని ముద్దుల శౌరిచిస్నే
లెన్ని యె స్నాని తలపోతు నెట్లు సైతు. 13

క. ఆ మాలిమి యూ తాలిమి
యూ మేలిమి యూ వినోద మా గళరవముఁ
ఆ మాటలు నా నీటులు
నా మీటులు న్నాటపాట లతనికె చెల్లుఁ. 14

సీ. మదహూ త్రిపై నెక్కి; మావటీ గ్లూలువంగ
విచ్చులవిడిఁ జొచ్చి వచ్చునటుల
సాంబ్రాణి తేజ్సైపై; సాహిణీ ల్యాగడంగఁ
బట్టాను జేవట్టి వచ్చునటుల

పే టండలమ్మున¹; విచ్చుకత్తులవారు
 మెచ్చుగా దులదుల వచ్చునటుల
 గిలుకుపావలు మెట్టి; చెలికాండు⁹ వెంటరా
 బావురంబును బూని వచ్చునటుల

గీ. పడతు లిరువండఁ దెలనాకుమడువు లీయఁ

గొనుచుఁ బెండెము ఘులుఘుల్లు రనఁగ నాదు
 పడుకటిలు సేరఁగా శోరి వచ్చుదారి
 తోఁచునే గాని మఱియేమి తోఁచలేదు.

15

సీ. కురు లంటఁగా రాకు గట్టు బొయ్యా ననఁ

జీకాకుగాఁ దీసి చిక్కువఱచుఁ
 గెమ్మాని నొక్కుకు గేలినేయుదు రనఁ

గసిమిాఱఁ బలుమొనగంటు సేయు
 వలుదగుభ్యలు ముట్టవలదు నవ్వే రనఁ
 గ్రొత్త సెత్తురు గ్రమ్మ గోరు లుంచు
 సరగఁ బో వలె నింకఁ బరులు చూచెద రన
 జాముల తరబ్బు జాగు సేయుఁ

గీ. బలుకవ ద్దనఁ బావురా పలుకు పలుకు
 నత్త సేగాన యనఁ బ్రీషి హత్తె ననును
 అట్టి నా ప్రాణవిభుఁ బాసి యకట మేను
 జీవములు పోక యల్లాడె సిగు లేక.

16

1. పేటండలమ్మున—అని. తా. ప. ప్ర.

సీ. విభునిఁ బోసితి నంచు విని సంతసం బందు
 తోయజాష్ణులఱోమ్ము ద్రొక్కు నటుల
 హామిక సుక్కెనా యనుచుఁ దలాడించు
 మించుఁబోఱుల తల లైట్టి నటుల
 హారి రాథ సేలుట యది యొక కథ యను
 కొమ్ములనాలిక ల్గోసి నటుల
 కరఁగు న నను గౌని కనుగీటి నవ్వేటి
 మోహనాంగుల కమ్ముఁ బొడిచి నటుల

గీ. మాధవుని జేరి సామి ర మ్మునుచుఁ జీరి
 గెలిని యొనగూర్చి నిండుఁ గౌగిటను జేర్చు
 దయలు దయవాఱ యెడత్తేని తావ మాఱ
 మేలిపుని గూడుఁ గలదె యా మేనితోడ. 17

ప. అని యటుల జవరాలు విరాళిం జెందు సమయంబున. 18

గీ. హారునుదుటి కంటిమంటల నంటి బెదరి
 త్రుట్లి రాతును బడ్డవైచి వెల్లివచ్చు
 తియ్యవిలుకాని సాంబ్రాణి తేజి యనుఁగ
 గగనమార్గంబును దోఁచ్చుఁ గలికిచిలుక

క. ఇటు లేతెంచిన చిలుకం
 గుటిలాలక లేచి చూచి కులుకుచుఁ జిలుకా
 యటు రమ్ము ర మ్ముటం చన
 దిటపున ముంజేత ప్రాలె దీనత దోపణ. 20

గీ. అటులు ముంజేతిపై ప్రాలినట్టి ముద్దుఁ
 జిలుక నటుదూవ్వి చిలుకలకొలికి పలిక
 మోవి గంపింప ముక్కుజముత్య మదరఁ
 గప్పుత్తావియు గుప్పునుఁ గప్పుకొనుగ. 21

ఉ. దేవకిచిన్న ఈఱ వసు
 దేవునికూన యశోదపట్టి నా
 దేవుడు సందుకందు బల
 దేవుని తమ్ముడు గోపగోపికా
 జీవనజీవనంబు యదు
 సింహము శౌరి కిరిటిబావ త్రీ
 దేవియనుంగుబోడు వన
 తి న్యసియింపఁగఁ గంటె కీరమా.

22

సీ. చుఱుకు చూచినఁ గందు నుకుమారు నె మ్మేను
 విరహాజ్యరంబున సారుగకుండ
 నిట్టూర్పు లోర్పుని సీలవర్ణనిషైన
 సోమరివలిగాలి సోఁకకుండఁ
 జనుముల్ము— లాగని శౌరివత్తంబున
 విరిశరంబులు చాల నొరయకుండ
 మణితము ల్యోనలేని మాధవు వీనుల
 స్నేరచాపటంకృతు లైరయకుండ

గీ. నెన్నుఁ డిటువంటి కడగండ్ల నెఱుఁగనట్టి
 విభుఁడు వెన్నెలచిచ్చులో వేగకుండ
 కనులఁ గప్పాక నాసామి మన సెఱింగి
 సరసు నెనయునె కీరమా సత్యభామ.

23

గీ. ఎంతవేడిన బదు లాడ వేమి చిలుక
 కాలగతు లెట్లు లున్నవో గడచినాము
 కాఁగలపి కాక మానవు గాక తెలుపు
 చల్లు గొన వచ్చి ముంత దాఁచంగ సేల.

24

వ. అనిన విని చిలుక యిట్లనియె.

25

క. తెఱవా యే మని చెప్పుదు

హరి యున్న గృహంబుఁ జేరి యటు చూతుఁ గదా
సురతోద్యుమ్రుల నత్య
మురహరులం జూచి భేదమోదములయ్యే.

26

వ. అది యెట్లంటి వనిన.

27

సీ. పన్నిటి మేరువుల్ బాగాలత్టులు

కలపంపుగిన్నెలు గందవాట్లు
ముడిపూల పొట్లముల్ పునుఁగుఁగరాటముల్
జవ్వజిగిండ్లు ద్రాక్షరసంబు
అద్దముల్ సామ్యులు నత్తరుచెంబులు
కుంకుమపింగాండ్లు గుసుమతతులు
కపురంపుఁ గ్రోపులు గస్తూరిపీణియల్

గట్లువరంబులుఁ జుటువనరు

గీ. జలువచప్పరకోట్ల మంచమ్యులోను
జెంపబీల్లుఁ దలగడల్ చెలుఁగుదిండ్లు
బటువు లారుగులు గల పూలపాన్పుమీఁదు
దమకమున నత్య హరియును దగుఁబెనంగి.

28

సీ. కొసరుపలుట్లుఁ బమ్ము గోటికత్తులుఁ జిమ్ము
కాసెలోఁ జెయి వేసి కదియఁదీసి
కర్మతు¹ లాగించి కౌగిట బిగియఁచి
నరిబి త్తుగల నొత్తి సాగనెత్తి

1. కర్మతు=కస్తుత. పులయుద్ధములో నొక విన్నాజము-
శుధాంద్రపద పారిజాతము. లక్ష్మీనారాయణ నిఘుంటుపు.

కల్లంబు¹నకు పచ్చి కలికి యో నని షొచ్చి
మెఱుగుజెక్కిటినీ గౌటి కురులు పట్టి
తొడగంబముల నాని తోపునూకులు బూని
సందు చేసుక నొక్కి చాల దక్కి

గీ. యదలువులు పొగడికలును నెయ్యంపుఁ డిట్లు
గళరవంబులు దుడుకలుఁ జెలఁగ సత్య
మాధవుండును గడిదేశి మరునిసాము
చేసి చెలరేగి నెతిహాయుఁ జెంది మతియు.

29

సీ. కిలకిలనవ్వులు గిలిగింతలును బంధ
థేదపు రవములు వింతవగలు
పాపురాపలుకలు వాతెఱనొక్కలు
చిగురుమకారముల్ జిలుగుదిట్లు
దురును వైసరములు దొంతరముద్దులు
బిగికాఁగిలింతలు బేరజములు
కొనగోటిమాఁటులు గోరింపు లుబుకులు
కొనరుఁగన్నోమముట్టు కుతుచసన్ను

గీ. తార సేబాసు మేలు చల్లారె బావ
అహాహ తడబడ కెడ మిచు నాయె నాయె
విడకు విడువకు నడు మని నుడున్న లపుడు
చెల్లాబో యేమి చెప్పుదుఁ గొల్లకొల్ల.

30

1. కల్లము —— ముల్లబంధవిశేషము (శ. ర).

క. నానా విభవాకరమై

మానననంజాత్జాత్మమహిమార్థమై

కైనికతరమై యానుఖి

మానంద బ్రహ్మమైన హరి యేమఱచె.

31

చ. పరవశు దైన శౌరీ గని

వంకజలోచన రాధికామణిం

దౌతుగు మటంచు వేడికొను

ప్రోయక నాథు డౌసంగె నమ్మికల్

పురుషల కేటి సత్యములు

పూనిక లేడవి పుణ్య మెది నీ

మరు లిటు కొండలై పెరుగు

మాత్రమే కాని కురంగలోచనా.

32

వ. అని యి ట్లాషు చింకను జూచి.

33

శా. ఏ మేమే వెఱ పింత లేకనె భుభా

హేమాంగి యి ట్లాడెనా

యూ మాట ల్యిని మంచి దం చనియేగా

యూ ధూర్తుఁడు న్నించే హ

1. కానికతరమై-తా. ప్ర., ము. ప్ర. కాని యి మాట కర్మలేదు.

కైనికతరమై అని సఫరణ. ‘కీనము’ మాహాత్మ్యము. వైచిత్యము, ఆనందము, సంతోషము సంస్కృతశబ్దార్థ కల్పతరువు.

రామూ యట్లనె కాని, మంచివని మే
లాయెక మఁతే మాయె నా
భామారత్నము దాను గూడి సుఖమై
వరిల్లినం జాలదే.

34

సీ. మఱచెనో నా చేత మణితోక్కు లన్నియుఁ
బలుక సేర్పిన నాఁటి వంజలింపు
ఎంచుడో నా చేత నెలజంత్రీగాత్రీంబు
లభ్యసించిన నాఁటి యనుసరింపు
తలఁపుడో నా చేతుఁ దగు దేసి గుజరాతి
విత మెతింగిన నాఁటి వేడికోల్లు
వీడెనో నా చేత వెడవిల్లుశాత్రుంబు
డెలియు బూనిన నాఁటి తెఱవుములు

గీ. గణన సేయుడో మరుసాము గవనములను
దాను నా చేతుఁ బడిన బెత్తంపుఁ బెట్లు
బరులు గని గేరి నన్ను దబ్బుఅమురారి
మాయలకే పొంగ సత్యభామూ లతాంగి.

35

గీ. నిన్నుఁగుప్పుయు సేఁ డాల్లు; నెలఁత తాను
కోరి నా మీఁదనే సేసె కారుబారు¹
ముక్కుపచ్చలు మూనక మునుచె బిరుదు
♦పెచ్చ కోల తోడు గోట్లుడ వచ్చినట్లు.

36

1. కారుబారు = వ్యవహారము, తొందర, ఇబ్బంది—ప్రాణమిత్ర భాషా
నిఘంటు.

ప్రమోగాంతరము: ‘కారుబారు సేయువారు గలరే ? సివరె సాక్షత
నగరిసి’ —త్యాగరాజు

♦ పిచ్చికల — అని తా. ప. ప్ర.

- గీ. మంచి పామును బా లోసి పెంచి నట్టు
యింత దెలియని దాని నే సంతరింపఁ
దాను పెంచిన పొట్టులు తఱించి తఱించి
నన్నబడు సాధ్య మాయెనే చిన్ని చిలుకఁ. 37
- క. అడుకులు దిన్నఁ తాయెనె ?
కడుపునఁ గు బైతు సపుడు గానీ, తా నే
కడఁ జనునొ వంటయింటను
సుడివడు కుండేలు రేవె చూపును చిలుకా. 38
- గీ. పొల మెఱుంగని నిన్నటి¹ వళికె పడుచు
యింతసేసిన నేఁ జేయఁ సెంత కాను
ప్రేలు వాచిన ♦ ఏలంత పేరఁగె ననిన
ఏలు వాచిన నది యెంత పోలు చెప్పుము. 39
- వ. అని మఱియుఁ జిలుకతో నిట్లనియె. 40
- గీ. ఈపు చెప్పిన మాట యొ కిక్కంత యైనఁ
జెనిని జెట్టక దాని నేఁ జేరఁ దీసి
మానిసిని జేసి నందుకు మగుడ నిప్పడె
ఫుము తోడ్డోడఁ కై వనం బాయుఁ గదవె. 41
- గీ. తన్న గట్టును దారంబు తానెకొనిన
జాడ నిటు దెచ్చి గోపాలుతోడఁ గూర్చి
చాలఁ జేసిన దీనికి మేలి మెల్ల
బాదిలోఁ జేయు హాము మై పోయుఁ గదవె. 42

1. వళికె=దీపము—శ్రీ॥ మి. భా. ని. సంజ్ఞకుమా? రమ్యాచండ్రగా మెయిష్కె
+ ఏలంత జెరఁగె ననిన — తా. ప. ప్ర. పాతము.

గీ. చెలఁగి కాలిమెట్లు తల కెక్కు చంచాన
నాదు క్రింది బుషుత్ నన్ను మించే
వెలయ గ్రుడ్డు వచ్చి పిల్లలు జెదరించే
గాను ద్రుట్లు చ్చెదై గంత మోయు

43

గీ. కాని పదరకు మిఁక వింద దాని మోయు
గాన వ ద్వాని శోరి నాఁకట్లు కట్టి
బింకములు గూల నఱకాలఁ ఔట్టి, సేల
రాయ కున్నను నా పేరు రాధ గాదు,

44

గీ. ఒదుగుచును నంగనాచి త్యై యున్న దీని
దొలత రుద్రాక్షపి ల్లని తెలియ నైతిఁ
దేలు నిప్పునఁ ఒడకుండఁ గేల నెత్త
మిాట కుండునె విన మెక్కు మిట్టిపడుగ

45

గీ. నక్క యురుల లోనఁ జిక్కునొన్న వితానఁ
గోరి మనము చేసికొన్న కతులు
ప్రేగు లోని తీటు విధ మాయె; ననరాదు
అత్తక్కోక తొలఁగి నటుల చిలుక.

46

గీ. అత్తనా రింటి కప్పుడే హరినిఁబంపఁ
దనకు గో రంత త్యైనను మనసు లేదు
నందు డనుపఁగఁ గని మన మందు కెల్ల
నుచికి తడ సేయ రా దని యుంటఁ గాని.

47

వ. అని మజీయును

48

సీ. ఆశుకవిత్యంబు నల్లితేనే సరా
 చిత్రప్రంబంధంబు సెప్పు నలదె
 వదచాళిరాగము ల్యాడితేనే సరా
 హిత మొస్ప వర్షంబు లెత్త వలదె
 గోటిచేతను హిటె మిటితేనే సరా
 కొంచక రాల్ గరంగించ వలదె
 అభినయదేశ్యంబు ల్యాడితేనే సరా
 యొత్తిన బీరుమ చెల్లింప వలదె

గి. వింత వింతగఁ గలసిన యింత సరియై
 యొమ్ముకాని మనోభావ మెఱుగఁ వలదె
 యేమి సేరని నిన్నఁటి యింత మొటికె
 నన్న విడనాడఁ గోరెనా చిన్నఁచిలుక.

49

క. అన వినిశుక మి ట్లనియో
 వనితా యే మండు దీని వగలో త్రుణ్ణో
 మినుణో గెలివో తెలివో
 విను వెన్నకుఁ బంటు వచ్చు విత మాయుఁ గడే.

50

గి. చూపు లోపల నొక వింత చూపుదభుకు
 నడుపు లోపల నొక వింత నడుపుబెభుకు
 సుండు సునికిని నొక వింత యుండుకులుకు
 వచ్చేఁ గద వమ్మ మన యిళా వనిత కిపుడు.

51

గి. లేని పట్టింపు లెల్లను బూని చాన
 నేనే యెదురైన నింతైనుఁ గాని చూడ
 దల్పునకుఁ గల్పి వచ్చిన నర్థరాత్రి
 గొడుగు దె మ్మన్న కత గాను కోములాంగి.

52

వ. అను కీర్తివాచాల కడ్డంబు వచ్చి మధురవాణియగు నొక్క విరి
బోణి మధుపవేణి యగు దౌరసానిం జూచి నెఱజాణతనం
బుసందల యూచి చెయి సాచి సమయోచితంబుగా ని
ట్లనియై.

53

క. ని స్నేహిగు నెదిరి నెఱుఁగును
దన్నుం దన మట్టు నెకుఁగు దామోదరుఁ డా
క్షన్నియ్కై నిను వేడెన
టన్నుఁ మతి శోటి, నగరె యహాహి జనముల్

54

గీ. తగరు కొండమిాద దాకుఁ గోరిన దారి
నెదిరిఁ దన్నుఁ దెలియ కింత పలికె
నింత మిాను వచ్చి యెంత మిానును ప్రింగె
సువిషబ్ది వెనుక నుండుఁ గాడె.

55

గీ. కుట్టు దేలు; కుట్టు కున్నుఁ గుమ్మరఖూచి
త్రైసిరా జటుంచుఁ జేసేఁ జెలియ
దాని ప్రేలు నీసి దాని కన్న వొడిచి
సట్లు సేయ కున్న సఫగ రమ్మ

56

క. మును నీ విచ్చిన చనుపున
నిను నిట్టుల దూల నాడె నేని న్యినుమా
తన యింటి దీప మం చని
కని ముద్దులు వెట్ట మూత్రి కాలక పోనే

57

- క. ని న్నంటే మానిసి తై
నిన్నే వెలి సేయఁ బూనె నెలఁతే బభారే
కొ న్నంగడి లోనే విను
మన్నాఁడే మాఱుబేర మఫునే చెలియా 58
- ◆గీ. మాయదారిమాట మది నిజం బని యొంచి
పొలఁతి నమ్మి నానఁబోసికొనియె
తగిలెనా తగిలెను దశ్పెనా తశ్పెను
నాతి వెట్టివాని చేతిరాయి. 59
- గీ. పడఁతి ముచు దెల్పునా పదింబదియుఁగాను
దాని వినయంపుఁ బోకిశ్శు తగ నెతింగి
మానిసిని జేయ పలవదు దీనిఁ జేర్చు
తెలియ నిది మేకవన్నియపులి యటంచు 60
- . అన విని రాధ యిట్లనియె. 61
- గీ. దాని నింతయు నన సేల తగఁన్న మాలి
తప్పుతంటుల కొడఁబడు దానవారి
నన పలయుఁ గాని తెగనిండ దొనకుఁదీసి
వేయువాఁ డేయ, న మ్మెమి సేయు నమ్మి. 62
- క. కలలో నైనను భాయక
కలకాలం బున్న విభుఁడు కసిగాయకు నై
పలుచన చేసె న ట న్నను
జెలియా మగవారి నెమ్మి చెడ్డది సుమాన్ 63
-
- ఉఁడక తోక లేని శ్రీకృష్ణమాటలు ము. ప్ర. పా॥

క. నెఱతన ముడి 810 టీంటను

దిరుగుచు ఒతిమాలు హరికిఁ దెబవలు కఱవా

తిరిపెం బెత్తేవానికిఁ

బెరుగుం గూ డేమి భ్రాంతి విఘుబింబాస్య.

64

గీ. సందసుతుఁడు మున్న నా మిఁది ప్రేమచే

నొకటి సేయు బూసి రొకటి సేయు

♦ న త్తమిఁదఁ గన్న లంగడిషై జేతు

లాయె సనుచు జెలియ లరసి నవ్వ.

65

సీ. కీరవాణులచేతు గిళ్ళాక్కుఁబంపిన

శిరసా వహించు నో సరసిజాత్తి

నాతి యొవ్వతె రైన నా మేలు వేడినఁ

గను లెఱునేయు నో కంబుకఁరి

ఎలపు నా కోసమై యెట్టి వారల సైనఁ

దెగనాడఁ దలఁచు నో చిగురుఁబోఁణి

యేఁ జూచి మాడకయే మాట లాడిన

మాటాడ వెఱచునో మందగమన

గీ. తడపు పై కొని వీరాయితంబు సలుపఁ

జూచి సైరింపఁ జాలఁ డో సుందరాంగి

అట్టి శో రిట్లు కడగండ్లు పెట్టె ననినఁ

దిరుగ బ్రతు కాస వలె నటే తెలుపు మకట.

66

సీ. ఇటు లుండువారల కెడయికల్ వచ్చిన

దనుపులు నిలుచునే యనినమాట

నిను బూసి యెట్టివారిని విలోకించినఁ

గను తూటి యుండ లే దనిన మాట

నీ పొత్తు మాని నే సేడ భుజించిన
నాహార మింపు గా దనినమాట
యలుకువచే నీవు నవలి మో మాయుసఁ
కసులకు సిదుర రా దనినమాట

- గీ. కరుణ దైవాఱ బిగిమారఁ గౌగిలించి
మానిసీమణి వేయి జన్మాల కైన
వినుము నీ మేలు మఱువ లే సనినమాట
మఱచెనో శోరి తగు నిశామాయ మీఱ 67
- క. అను వనితామణి పలుకులు
విని కీరం చిట్టు లనియై విమలాంగి వినే
వనజాతుని విత మేఱుఁగవె
కని తెల్పిన భారతంపుఁ గత్తై పెరుఁగుఁ 68
- గీ. దొరకనటువఁటి రత్నంబు దొరకిసట్లు
తొమ్మునేగాని, దించుఁడే యెమ్మునై సఁ
గౌగ లెడలినఁ బ్రంఘముల్ కదలు సనుచు
గట్టి కాచుక యున్నఁడు కదల సీఁడు 69
- గీ. మగువ యిది గాక యిక నొక మాట గలదు
వినుము వలపుల దొరసాని యనెడువేరు
దాని కిచ్చెను నిను బిల్ఫ్యిబో సనంగ
సెటులు నో రాడెనో శోరి కెత్తుఁగ పమ్మ 70
- ప. అన విని చిలుకం జూచి రాధ యి ట్లనియై. 71

- గీ. ఎల్ల వారికి శకుసంబు తెఱుగుఁబలికి
బలి తాఁ బోయి తొట్టెలోఁ బడిన రీతి
నొక నని నేనె మోసపో ♦ తీక నదేల
వెనుక చింతించు టైల్లను వెట్టితనము. 72
- గీ. నీపు పోయిన పనికి రాసీను కొదవ;
పట్టి పల్లార్చి దేవకిపట్టి నిటకుఁ
దోడుకొనివత్తు వనుచు నీ తోడు చిలుక
న మృగుకను నెమ్మునంబున నమ్మయుంటి. 73
- న. అన విని శుకం బి ట్లుయె. 74
- క. తల కెక్కిన వలవున హరి
యలుకుచు దాసానుదాసుఁ కై మెలఁగంగాఁ
గలవే యీక నడిమానలు
కలిఁ బోసిన వెనుక నుట్టి కనుగొను రీతిన్. 75
- వ. అనిన విని దురంత చింతాభరంబున విరహావేదనా
దోడూయమానమానసురాలై దిగ్గున బెగడిల్లిఁ. 76
- సీ. జడ వేగ వదలించి ముడి పూలు విదలించి
యలజడిఁ గీలింటు నందగించి
జగివల్య సడలించి బిగిరైక సడలించి
సగము మాసిన చీర సంఘటించి

♦ మోసపోతి (వ్) + ఇక — ఇట ను త్తుమ పురుషైకవచనక్రియ—
‘ఇ’ కార సంధివిలక్షణతయ, నిర్మించుక సచించుక పార్చిసయతియు గమ
సింపఁడగినవి.

తిలకంబు పెకలించి కలపముల్ దెరలించి
 పచ్చికస్తురి తలవట్టు పెట్టి
 కల సామ్యై వెడలించి కాటుక నిరసించి
 సాంపు వాసెనకట్టు సంపుటించి
 యూసల నడంచి చెలులపై యూన డించి
 చెఱుగు మై నిండ ముసుఁ గిడి చీకటింట
 మేని వెత లార్చి కంకట మిందఁసేర్చి
 పొరలె మను లూరి చిలువరాపొలుతిదారి.

77

చ. ఉలుకును వెచ్చ నూచ్చుఁ గడు
 నుస్స రన్ఁ దల యూచు లేచు లో
 గలుగుబడున్ దిగుల్పుడును
 గానిపను ల్లలహోయు వేసరున్
 గళవళ మంది కన్నాను వి
 కావిక నప్పు భయంబుఁ జెందుఁ గన్
 గొలుకుల నీరు నించు మనిఁ
 గొంకు దలంకు వడంకు నెంతయుఁ.

78

డ. రా యను వింత వుట్టినది
 రా యను నింతకు దట్టి గట్టినా
 రా యను దార్శియుంటిఁ గద
 రా యను జూతున్ గాని వేడ్చు లే
 రా యను మేలువార్త విన
 రా యను నా వల పింత చేసే నా
 రా యను నిన్ను దూఱ నగ
 రా యను ఫో యదుశేఖరా యన్క

79

చ. అనుచును బ్రజ్వరీల్లు విర
హసలకీలల మేచు గంద నా
వసరుహానేత్రీ యోర్వ్యకను
వావిరి నేడ్చెఁ బికస్వరంబునన్
కనుఁగవ నిండి వె ల్లురికి
కాటుక తెప్పలఁ జిల్కు చెక్కుల్క
మినమిన జాతి గుఖ్యచను
మిట్టల నప్రులు జులువాఱుగన్.

80

శా. ఆవేళం జెలు లెల్లు గొల్లు మని హా
హోకారము లైయుచుక్క
నీవే యిట్టులు దైర్యము న్యోడిచినక్క
మే మెల్ల నె శ్లోదుమో
వేవా రెల్లరు సిగునం బాగులరో
వేమూరు నీ వంత నీ
కావంతం బనిలేదు వచ్చె నిదిగో
గంసారి కంబాననా.

81

సీ. అల జక్కవల పెక్కువల ద్వార్చక్క చల మెక్కు
నిక్కు చస్సుబ్బలు సుర్కుక్క నమ్మ
అనయమ్ము నునుదమ్ములను దమ్ముల నయమ్ము
గను కనుఁగవ తెల్పు కలఁగు నమ్మ
తొగవిందు బిగి ముందు తనుపొందు సాగసాందు
వదనారవిందంబు వాడు నమ్మ
తులకించు బలుమిఁచు నలయించు కళనించు
నందంపు మైదేఁగ కందునమ్మ

◆తోగరు వాతెఱ మేలిమి తోఱెగు నమ్మ◆	
చిన్ని చిన్నారు ముంగురు లైదరు నమ్మ	
యెల్లి యెల్లుంట నా యెల్లు డించు వచ్చే	
◆గుండ పలవదు నా యూన మండయూన	82
ప. అనిన విని	83
క. తను వెల్ల రుల్లు మనఁగా	
నునుమోవి చలింప లేచి నుదురు చెమర్పుఁ	
ఫునకేళబంధ మూడఁగఁ	
గనుడమ్ములు మోడ్పి వార్పిలే గామిని మూర్ఖన్.	84
వ. అంతట నయ్యాంమువదన లండఱుం గూడుకొని	85
క. ఏ మండ మేమి సేయుద	
మే మందున దీరు దేరు సెటు లోర్చు మయో	
యే మండయూన నడుగుద	
మిం మందరకుచ తెఱెగు లిట్టివి యనుచుఁ.	86
క. అని పలుకుచు వెన నులుకుచు	
గని తలఁకుచు గనుల నశ్రుకణములు చిలుకుఁ	
ఫునళోకమగ్గ లగుచును	
గనకాంగిని చుట్టు ముట్టి కాంతలు వేగుఁ	87
ఉ. కోమలి సిబ్బెను స్నేహుఁగు	
గుబ్బిల జొబ్బిల నాప్పి కప్పిరం	
బా మరునగ్గి సోకి యది	
యంతట భగ్గన మండ మన్మథ	

◆ ముఱుఁగు వాతెఱ మేలిమి కుండనమ్మ—తా. ప. ప్ర.

◆ అషాల పలవదు నా యూన మండయూన—తా. ప. ప్ర.

స్వామికి భాషలుం జమురు
 వత్తియు లేని నివాళిజోతు లో
 సామజయానలార యని
 సారెకుఁ జేతులు త్టె యార్పుగుఁ 88

గీ. సారవంతం బగు పటీరపూరమునను
 సేద దేర్చిన నాక్కింత సేద దేఱి
 చెలులుఁ గని రాథ వింటిరే చెలియలార
 కలను గనుగొంటి శౌరి రాకల సనం. 89

సీ. తప్ప దీ మాట నా తనువు జు మృనిపించే
 జూడు జూడు మటంచుఁ జూపె నొక తె
 రమణి యూ దిక్కు తోరణగోళి పలికేని
 అదె యదె విను మంచు సాడె నొక తె
 వెన్నుఁ డీడకు వచ్చియున్నట్టె కనుపించే
 గల నిక్క మానంచుఁ బలికె నొక తె
 నెమ్ముది యిశు డెంతొ నెమ్ముది యున్నది
 యమ్ముమ్ము యిది నిజం బనియ నొక తె
 పడుతి నీ వామనేత్రంబు పదకె నిదిగు
 కలికి నీ వామభుజము వాఁ గదలె నిదిగు
 అతివ నీ వామభాగంబు నదిరెనిదిగు
 దిగులు మాను మటంచు నా తెఱవ లనఁగ. 90

గీ. అంత సచ్చట నార్జునాహ్వయసఖునకుఁ
 జెలులు రాధిక పంచిన చిలుక యలుకుఁ
 చెప్పుకయపోయె నని వల్కుఁ జి తుగించి
 కమలనేత్రుడు మనము ది గ్రసఁగ లేచి. 91

సీ. రాజాస్వ్య కీలించు రవల పావలు మాని
 ధవలాక్షి యిచ్చు కై దండ మాని
 కాంచనాంగులు పట్టు కరదీశికలు మాని
 పడతులు విసరు సావడులు మాని
 భామలు కొనివచ్చు బ్రారిపల్లకి మాని
 మగువలు పీచు చామరలు మాని

గీ. మరుడు నెంటాడ రాధాకృష్ణ మరులు గూడ
 దిట్టతన మూడ హృదయంబు కొట్టుకాడ
 మేను సనిగూడ సరిజోడు లేని పోడ
 సనియె సఖు తోడ శృంగారవనము జాడ.

92

సీ. తప్పక తను జూచి జెప్ప వేయక వచ్చు
 జలజాక్షి పై దృష్టి సైత మిడక
 మోహమదేశత మోము చాచుక వచ్చు
 సకియ మోమున ముద్దు సైత మిడక
 ఒప్పుమారమున నుండి పై ఏ విప్పక వచ్చు
 చాన గుబ్బల గోరు సైత మిడక
 బ్రమఁ బోకముడి సగ్గు బొత్తు వేనుక వచ్చు
 చెలీయ కోగిట మేను సైత మిడక
 జారుసిగ పీడ తెలి ముత్తెనరులు నాడ
 పదట మెదమిఱ బంగారు పటుము జాఱ
 యందెరవ బల్క మొలక ఘుర్మాంబు లొలుక
 వచ్చె సీ దారి నా ముర్వైరి శోరి.

93

సీ. ఆసతో ననబిల్య మని యింతి యేమేమి
పలికి కీరంబును బంచె నొకొక్క
వచ్చి యచ్చుట నాదు వర్తమానము జూచి
వేఁ బోయి శుక మేమి వినిచె నొకొక్క
యెలనాగ వినినంత సీనిన ప్రులి వోలే
బదిరి భగ్గన మండి పడియో నొకొక్క
యది యొక్క నెపముగా నతివలు పగ చాటి
మించి యే మంచు బోధించి రొకొక్క

గీ. తోయజానన మది సేమి తోఁఁచె నొకొక్క
డై వ మేమేమి సేయంగఁ దలఁచె నొకొక్క
గ్రహాగతుల క్రొర్య మెట్టివో కలికి నెడని
యేల వచ్చితి చెలికాడ యెలసి యాడ.

94

సీ. నినఁ బాసి నిమునంబు నిలువఁ జాల నటంచుఁ
కాఁగింటఁ జేర్చుక గడియ సేపు
నీ వెంటనే వత్తు సేఁ దాశ లే నంచుఁ
గరములు పట్టుక గడియ సేపు
నను బిల్యఁ బంపు మిఁ నా యూన నీ కంచుఁ
గన్నితు సించుక గడియ సేపు
దాని మాయలఁ జెంది దయ వీడత్తు మట్టంచుఁ
గలికి మాము గడించి గడియ సేపు

గాఁగ వగచుచు గద్దదకంత యగుచుఁ

బ్రేచు మిాఱంగ దీవెసవీడె మిచ్చి

పనుపు జాలక పై నంబు పనిచి సట్టి

యునిద నెడుబొసి యింమంచు టుచిత మగునె.

95

...

(ఇటఁ గొంత గ్రంథపాతము దోఁచెడిని)

సీ. (మగతేఁటి గఱులకు మగువ ముంగురులకు
 నేనాటి నేస్తమో యెఱుఁగ రాదు)

♦అల మించు సోగకు నతివ మైతీఁగకు♦

 నేమి చుట్టుఇక మె యెఱుఁగ రాదు
పూర్ణ సోమునకును బొలఁతి మోమునకును

 నెచ్చటి మచ్చికో యెఱుఁగ రాదు
కపురంపుఁ దావికిఁ గలికి కెమోగ్గావికి
 నే యనుబంధ మో యెఱుఁగ రాదు

చెలియ జిగి చూపు నును సల్ల గల్య తూపు
కొమ్మ పాలిండ్లు బంగారు నిమ్మ పండ్లు
చెలువ నూగారు సల్లని చీమ భారు
లొక్క చోటను బుట్టుని దొక్క కొదవ.

96

తు గుర్తుల మధ్య సన్న పాదాధ మెక స్వదబుటు.

గీ. ఇందుచింబాస్య సవ్యుల కెంచి చూడఁ

ఇ. జందకిరణవిలాసంబు సహజ మయ్యె

నింతి నుంగప్పు కొప్పున కెంచి చూడ

ఇ. జందకి¹ రణవిలాసంబు సహజ మయ్యె.

97

సీ. శృంగారమూవనట్టి రాధి నడుమను

దనరారు బంగారు తమ్ము యనఁగఁ

దభుకు మించును మించు తసుచందరేఖలోఁ

బరిథకిల్లు కురంగపద మనంగఁ

గలదు లే దను నట్టి కొనుదీనియ యండఁ

బూచిన గెంచైన పు వ్యానంగ

సలువొందు నాభిపునాన్నఁగంబు నను బుట్టి

ప్రవహించు జిగి తేసెవాక యనఁగఁ

గీ. జొక్కి మరులెక్కి² మెత్తలు జుట్టి చూడఁ

సజుఁ డొనర్చిన మోహన యంత్ర మనఁగ

మరులు గొల్పెడు దొరసాని మరుని యిల్లు

కళలు కరఁగంగ ముద్దాడి కలయు చెప్పుము.

98

సీ. పంచబౌసుని చేతుఁ బ్రాణము లోప్పనీక

పరగెడు యమృతంపు బావియనఁగ

మారుని ఘోరజ్యరారుచు లీర్పుంగఁ

బరిథవిలెడు తేసెవాక యనఁగ

1. జందకి = సెషలి (సూ. రా. సి.)

2. సేతుఁచుట్టియుడు — భా. ప. భు

దర్శకు కోపాల్ని దాషంబు మాన్పంగ
 సలరాము నెలనీటి కొల న నంగఁ
 దలిరాశ విలుకాని దాషంబు లణగింపఁ
 జెలువొందు పన్నిటి చెఱు వనంగ

గీ. నాదు మన మన రాయంచ నటమటింప
 చెఱకువిలుబోయ త్రవ్యిన చెలము యనఁగ
 మరులు గొల్పెడు దౌరసాని మరుని యిల్లు
 కళలు కరగంగ ముద్దాడి కలయు బెప్పుము.

99

వ. అంతట ననంతశయనుం డగు మురాంతకుండు మంతన సేసి
 స్తాత్మజతిని పీడ్క్కుని యిళాదేవిం దోడితేరం డగు వారల
 న్నియమించి మంచి లగ్గుంబున రథారోహణంబు చేసి
 వెంబడించి వచ్చు బంధుజాలంబుల నిలువకరం బమర్చి
 కడలి మనోవేగంబున గోకులంబున కరుడెంచి రథంబు డిగి
 భృత్యమాత్యదిబంధువర్గంబుల వారి వారి విదుదులకు
 బొమ్మని నిజగృహంబునం బ్రవేశించి నందయోదాదులకు
 నమస్కరించి వార లూనరించుదీవనలు గాంచియచటివృత్తాం
 తఁబుతయు నెఱింగించి కొండొక తడ వంచు వసియించి
 యచ్చటి యూపుసఖులచే రాధికావృత్తాంతం బంతయు
 నాకరించి యిందుల కేమి సేయువాడ నని చింతించి
 తానె పోక తీర దని నిశ్చయించి బెట్టునిట్టూర్పులు నిగు
 డించి మించిన దిగులునం బొగులుచు పగలు పగలాయె

నంచు వేగించి యూ రాత్రి జననయనచకోరంబులకుఁ ఒం
డుగై యుండు వండు వెన్నెల లోనఁ బయలుదేఱి మంద
గమనంబున రాథామందిరంబు చేరంబోవు నమయంజున,

గీ. అపుడు నచ్చట రాధ కంసారి ఇంక
చిలుకచే విని తనయ్యెన్ని చెలులఁ బిలిచి
వెన్నుఁ డిట కేగుదెంచిన విషువ వలను
వాకిటనె నిల్చుఁడని చెప్పి పనిచే నంత 101

ప. వారలు దేనదేన్నిండైన గోపాలదేవుం గసుంగోని 102

చ. పొలుతిరొ యేమి తోఁవ విడు
పోవలె నచ్చటి కింతి చెంతకే
తోలి రుచి వీడవో విడను
ద్రోతుము దొబ్బుదు పొమ్ము పొమ్ము మా
టల కెడ మాను గాని విక
ట్టానికిఁ జొచ్చితి వౌను యెవ్వురో
బలిమి మిటాపి ర మ్ముదిగొ
వచ్చితి, రాకల మానవో హరీ 103

గీ. ఇటుల నాడిన మాటల కిముడఁ బలికి
రాజనము మిఱుగా యదురాజమాళి
బలిమి జులుముల సందడుల్ దొలఁగుద్రోచి
చోరవ చేసుక లోపలఁ జొచ్చువేశ, 104

సీ. విడు విడు మని డాసి కడకన్న లెఱఁజేసి

కమ్మై నెత్తమ్ముల గ్రమ్మై నొకతె
శేచి మందఱఁ జంగఁ జాచి కోప మొనంగ

సన్నజాబల చేతు జపిరె నొకతె
అడ్డంబుగా నిల్చి యవల కేగ నడల్చి
కమ్మై నెత్తమ్ముల గ్రమ్మై నొకతె
నిలు నిలు మని పల్చి సీటు మింగఁ గుల్చి
విరజాజి విరులచే విసరె నొకతె

గీ. గుప్పమని తావి పుప్పాడి గుప్పే నొకతె
చలువ పట్టి ను మై నిండఁ జిత్తైనొకతె
దానవాడిని బౌరసీక తలును మూసి
యూను దని రాథ పై బలం బనుపఁ జెలఁగి.

105

గీ. కాంత లిట్టులు రాసీక అంతు సేయ
సీటి చిమ్ముల కథ్థకక నిలుచు గంధ
సింధురం బన నిలఁబడి శీర్ధరుండు
పలికె వారలఁ గని నయభయము లమర

106

గీ. సుదతి యిసుమంత కడకంటఁ జాచినంత
నింత అంతు ఫుటెంతురా యింతులార
మింరు నా మాఱు పదముల మింద ప్రాలి
కలయు గలయించి సుకృతంబు గట్టుకొనరె

107

వ. అను శౌరి తోడ నా చెలు లి ట్లనిరి.

108

సీ. ఈవైన మానాటి కెఱు పోయెనో యని
చెప్పి కరమ్మలు విష్ణు వారు
గలయి గల్పలు సేయఁగా రాదె యా గుణ
ఘృని నంచు నేడల లూఁచు వారు
సీ యతివినయంబు సీ యశకె కొని పో
మృంచును బహు ధిక్కరించు వారు¹
ప్రాలుమా లిటువలె బదుక నచ్చునె యంచు
మెఱుఁగుఁ గెమోడ్రపిని విఱచు వారు

గి. మామగారింటిలో నున్న మందెమేల
మెందు దాఁగెనో యపు డటం చెన్న వారు
జెఫ్టుకుఁ గానులు జెఫ్టుకంగఁ గులుకు నారు
నగుచు నగుచున్న చెలుల కి ట్లుయె శోరి. 109

క. ఇంత కోపము మదినున్నఁ జెంతఁ బిలువఁ
బంచి రాధిక నన్న దండించ రాదె
వాకిటిన లాకు సను జేయ వశమె వలడు
గౌరవము లాఘువము సెందుఁ గాంచవలడే² 110

క. అన విని రాధిక భావం
బున నించుక కోప మాత్రి ముసుఁగిడి తిరుగన్
గని కీరము చని వేగం
బున రమ్మని సిలువ శోరి ముద మొదవంగఁ 111

-
1. కొండు పొమ్మని బహు ధిక్కరించు వారు } తా. ప. ప్ర. పాతములు
2. గాన గురులాఘువము సెందుఁ గాంచు ననిన }

ఉ. లోపలి కేగి గారుడవి

లోలశిలాగృహాసీమ శయ్యాపై ॥

గోప మౌనంగఁ గాఁ జిలువ

కోమలి చాడ్పున నున్న యింతి నం
తాపముఁ జూచి పుష్పశర

తాపము మించ మురారి చేరి బె
ట్టుచెరి తోడుఁ భాదముల

యోరకు రాఁ గని లేచి దిగ్గుస్థా.

112

ఉ. ఎవ్వరు పిల్చి దిచ్చటికి

నెందుకు వచ్చితి వేసు కార్య మే
నెవ్వుతె నీ వెనండ విక

నెవ్వరి కెవ్వరు కంటిఁ గంటి మిం
జవ్వని విన్న రవ్వ లికు

చాల్ తడ వాయెను వచ్చి లేచి పో
నావ్వెద రెల్లపారు గని

నన్నును నిన్నును గోపశేఖరా.

113

క. అనఁ జెలి పాదంబులాపై .

ఘునచింతారత్న ఘుటితుకనక కిరీటం

బును మోపి లేపకుండిన

వనజానన సిగ్గు వలఫు వడ్డికిఁ భాఱన.

114

క. దేవుడ వేలిన స్వామిని
 పోవయ్యా నీను నాచు మొర్క్కుఁగఁ దగునా
 లేతు మా గుబ్బచుమెన
 లా చిభు నెన సోఁక నెత్తె సంగన వేమన్.

115

ఉ. ఎత్తిన పట్టు పీడక యు
 పేంద్ర్మిఁఁ తత్కుఁచ కుంభపాళిఁఁ
 నత్తుఁల్లె దురంత విర
 హణ్ణ వపూరము నీమ కై వడిన్
 హత్తి రసాలసాలమున
 నల్లెడు మల్లియ తీఁగ కై వడిన్
 గుత్తును గుబ్బలాఁడి చను
 గుత్తులఁ దుతును నొత్తి సాక్కుఁచన్.

116

వ. ఇట్లు మదనకదనారంభ సముజ్జుంభమాఁ మనోభిలాషల
 నా రాథామాథను లముదానంభకర చందనాదికస్తూరికా
 పరిమళద్రవ్యంబులకు సామ్రుసీల్లి యుంచిరప్ప డ మ్ముంద
 యూన పురందరాదిబృందారక వందితపాదారవిందుం డగు
 నా గోవిందునఁ గలయు మోహఁవేశంబునఁ బట్టరాని గు
 టైనసి చిట్టాశు ముట్టు మిఱి యతుంపు కౌగిటం జేర్నినం
 జేర్నియక యబ్బురపు గబ్బిసిబ్బెంపు గుబ్బల నిబ్బరం
 బున సోఁక సోఁకసీయక కటికచీకటి తప్పుల్లె గుప్పునం
 గప్పుగొప్ప కప్పు కొప్పు నిఖిరినఁ నిమురసీయక మిక్కిలి

మెచ్చ లైన చక్కని చెక్కని గీటిస్కె గీటిసీయక మథుర
సుధారనథా రాధురంధరంబైన బింబాధరంబు గోర్చిలినం
గోర్చిలసీయక కుండనంశు టందంబు గెంటిన పువ్వును గంటు
పతుచు తుంటవింటి పాదుళాహు దినాణంబు నంటిన
నంటసీయక మెం డొడ్డుకొన నాదరించి యొయ్యన శయ్యం
కుఁ శేర్చు లాగించి కోగిలించి బాహాబాహిఁ గచాకచి
జెనంగి యల్లుండులకుం గమకించి చిప్పరు సారు జప్పరు
తావి మోవి తేనెలం గోర్చిలి పైకొని కోకిల చందంబున
గుబగుబం ఒలుకుచు మేలు భళా పంసందు నేబాసు నా
సామి యదిరా యదిరా యని మెచ్చి రొక్కురే
మేను లప్పించి వింత వింత పిలుపులం బిలుచుచుఁ గెందా
మరలం బోలు కండామరల సరమోడ్పులు గావింపుచు
మన్మాథబ్రహ్మమందంబునం దోలలాషుచు . నుండి రని
చెప్పిన శుకుం డి ట్లనియె.

117

శా. కన్నారీతిలకోజ్జ్వలస్మితముఖా !
కై వల్యు లక్ష్మీసఖా !
హస్తానంచితశంఖచక్రిరుచిరా !
హస్తింద్రీ రక్తాపరా !
అస్త్రాకామృత వర్ష వేషు నినదా !
యూనందలీలాస్పదా !
త్రస్తానేకజనాభయప్రదకరా !
ధారాధర శ్రీధరా !

118

గమనిక: 117 న సంఖ్య గల గద్యయు, గ్రింథాంతగద్యయు నక్క
చక్కడ అవాల్ఫాసంక్రిందనమును బట్టి సఫరింపబడినవి.

క. సారథునసార నవకా

శ్రీరపటీరాంగ రాగ శీతలతట రా
థా రమణీసుచమగ్గయు
గారోవావిహరలీల ! యదుకల బాలా !

119

మాలిని. డళిత విపులమాయా ! ద్రావిడాన్నాయగేమా !

జలమహాదశనేత్రా ! సవ్యసాచ్యాపమిత్రా !
ఒలివిథ వవిరామా ! భానువంశ్విసోమా ! జ్ఞా
కలశజలధిశాయా ! కామితొర్మపదాయా !

120

గద్య. ఇది ప్రీమత్సాంంద్యమండలాధీశ్వర శ్రీవిజయరంగ
చౌక్కనాథ (మహీనాథ కరుణాకట్టాక్క సంపాదిత గజతు
రంగమాందోళికా ప్రముఖ) నిథిల సంపత్సారంపరనమేన
మాన సముఖ మింనాత్మి నాయకతనూథవ మింనాత్మి దేవీ
కట్టాక్కలబ్ధి కవితాసాంప్రదాయక వేంకటకృష్ణపునాయక
ప్రశేతం వైన శ్రీరాధికాసాంత్యనం బము చాటుప్రభంధంబు
సర్వంబును నేకాశ్వనము.

ప్రాయసకాని మాట :—

క. ఈ కథః జదివినఁ వినిస్తే

బ్రాహ్మకలముగ వార్షిసినాను బహుసంపదలన్

కై కొనుఁ డనుచు న్యాయికి

శ్రీకరముగ గోవశ్శోరి చెలువుగ నొనఁగున్.

శ్రీమచ్చైన్నాపురపాస శ్రీ చెన్న కేళవ స్వామినేనమః.

కీలకనామసంపత్తుర మార్గశిర బహుశమష్టి శుక్ర వారము
నాడు బాగూరు రంగా శాయి కొమార్కె అమృగ్కి తంజావూరు
కవి వేంకటస్వామి నాయఁడు స్వామ్మ స్తులిఖితముగా నిచ్చినది.

రాధి కాసాంత్వ నము

లకొరాడి పద్యమాచిక.

నము. ముద్దు	అ. వ.	నము. ముద్దు	అ. వ.
ఆంతసచ్చట	91. 3-96	ఆమారిమియా	
అచట సైప్పుడు	5	తాలిమి	14
అచ్చట సడిచే వింతలు	8	ఆ వేంజెలుతెల్ల	81
♦అటుల		♦అశుకవిషత్యంబు	
ముంజేత్తిపై	21. 2-123	లల్లితేసేనరా	49. 3-14
అడుకులు		♦ఆసత్తో	
తిన్నంత	38	ననుబిల్య	94. 3-100
ఆత్త వారింటి		ఇంతకోపము	110
కప్పుడు	48	♦ఇందుబింబాస్య	97. 3-153
అసా జెలిపాదం		ఇంబై ననువా	4
బుల్లై	114	ఇటులనాడిన	104
అనవిని రాధిక	111	ఇటులుండు నారల	
♦అన విని శుకమి		కెడయికల్	67
ట్లనియెం	50. 3-16	♦ఇటులేత్తాచిన	20. 2-122
అని పలుకుచు	87	ఇటులుండగ	6
అనుచును బ్రిజ్య		♦ఇట్లేసిన మది	
రిల్లు	80	రుల్లన	10. 2-103
అను వనితామణి		తప్ప చెప్పిన	
పలుకు	68	మాట	41
♦అపుడు		తః వైన మానాటి	
నచ్చట రాథ	101. 4- 5	కెటుపోయెనో	109

నము. ముద్దు
ఆ, వ.

నము. ముద్దు
ఆ. వ.

◆అల జక్క-		◆ఉలుకును	
వల పెక్కునల 82.	3-87	వెచ్చనూర్పు 78.	3-59
అవధరింపుము		◆ఎంతపేడిన 24.	2-126
స్వాము 3		ఎత్తిన పల్లువిడక 116	
◆ఎల్లవారికి శకు		చెలుగి కాలిమెన్లు 43	
నంబుతెఱుగఁ 72.	3-46	◆జడవేగ పదలించి 77.	3-57
◆ఎవ్వరు పిల్పి		◆తగరు	
రిచ్చటికి 113.	4-69	కొండమాద 55.	3-13
◆ఏమండమేమి		◆తడవుజూచిన దృష్టి	
సేయుదుము 86.	3-77	దాఁకునో 12.	2-116
◆ఏమేమా వెఱ		◆తనువెల్ల	
పింతలేకనె 34.	3-6	రుల్లుమనగ 84.	3-74
బదుగుచు నంగ		తన్న గట్టు	
నాచియై 45		దారంబు 42	
◆కలలోనై నను 63.	3-36	తప్పక తనుజూచి 93	
కస్తూరీతిలకోజ్యల 118		తప్పదీమాట 90	
కాంతలిటులరాసీక 106		◆తలకెక్కిన	
◆కానిపదరకుమిక		వలవున 75.	3-54
మింద 44.	3-15	◆తానునామోవాని 13.	2-113
◆కిలకిల నప్పులు 30.	2-140	◆తెఱవా	
◆కీరవాణలచేత 66.	3-31	ఏమనిచెప్పాడు 26.	2-128
◆కుట్టు దేలు 56.	3-12	దళితవివుల	
◆కురులంటగా		మాయా 120	

రాధికాసాంత్యనము

3

నము.	ముద్దు		నము.	ముద్దు
ఆ. ప.			ఆ. ప.	
రాకు	16.	2-114	♦దాసి నింతయు	
కొసరుపల్గుల	29		ననసేల	62.
♦కోమలిసిబ్బెపుం	88.	3-79	♦దేవకి చిన్నికుఱ్ఱ	22.
♦చిలుక వజీరు			దేవరవేలిన	2-125
డత్త త్రథిని	9.	2-102	సామివి	115
చుఱుకు చూచిన	23		♦దొరకనటువంటి	69.
♦చూపులోపల			♦నందనుతుఁడు	3-39
నొకవింత	57.	3-117	మున్ను	65.
♦సక్కయురుల			♦మఱచెనో నాచేత	3-7
లోన	46.	3-48	♦మదహృతిపై నెకి-15	2-108
♦నానావిభవా			♦మాయదారి	
కరమై	31.	2-144	మాట	59.
♦నినుబాసి			మునునీచ్చిన	3-23
నిముసంబు	95.	3-102	చనువున	57
♦నిన్నంచే			♦రాజాస్య గీలించు	92.
మానిసియై	58.	3-22	♦రాయుషవింతవుట్టిన	3-97
♦నిన్నఁగుస్యయు			దిరాయను	79
నేడార్లు	36.	3-8	♦లేనిపట్టింపు	3-60
♦నిన్నఁఱుగు			లెల్లను	52.
నెదిరినెఱుగు	54.	3-21	లోపలకేగి	3-18
♦నీవు పోయిన			♦విదువిదుమని	112
· వనికి	73.	3-50	డాసి	105.
				4-15

రాధికాసాంత్యనము

నము.	ముద్దు ఆ. ప.		నము.	ముద్దు ఆ. ప.
◆ నెఱతనముడి			విభ్రమించొసితి	
గింటింటను	64. 3-35		నంచు	17
పంచబ్రాష్టవి	99		వేలయనభీష్మ	
◆ పడుతి మును			మిమ్మునుచు	2
దెల్పునా	60. 3-19	◆ శృంగారయోవన		
◆ పరవశుండైన			శ్రీ రాఖినిదును	95. 3-105
కోర్టింగని	32. 3-4	◆ కోర్టిసింబిల్యుగాఁ		
◆ పస్సిరుమేరువుల్	28. 2-13		జనిన	11. 2-104
పొలంతిరో	103		శ్రీరాథామణింగల	1
◆ పొలమెఱుంగని	39. 3-10		నారఫుంపార	119
◆ మంచిపామును	37. 3-9		నారవంతుంబగు	89
◆ మగ తేటి			◆ రుదతి యిసుమంత	107. 4-17
గఱులకు	96. 3-148	◆ హరునుదుటి		
◆ మగువయిదిగాక	70. 3-41		కంటిమంటల	19. 22-11

